

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кафедра права Європейського Союзу

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ»**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський) рівень

Ступінь вищої освіти – бакалавр

Галузь знань – 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність – 293 «Міжнародне право»

Освітня програма/спеціалізація – «Міжнародне право»

Статус дисципліни – за вибором студента

Рік набору – 2017

Робоча програма навчальної дисципліни «Європейський союз в міжнародних відносинах» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спеціальності 293 «Міжнародне право» спеціалізації «Міжнародне право» міжнародно-правового факультету. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 23 с.

Розробник

**Бойчук Дмитро Сергійович – асистент кафедри права Європейського Союзу,
кандидат юридичних наук**

Гарант освітньої програми

Комарова Тетяна В'ячеславівна – доцентка кафедри права Європейського Союзу, докторка юридичних наук, доцентка

**Затверджено на засіданні кафедри міжнародного права
(протокол № 3 від 7 листопада 2017 р.)**

**Зміни та доповнення затверджено на засіданні кафедри
Права Європейського Союзу
(протокол № 1 від 1 вересня 2020 р.)**

Завідувач кафедри

Яковюк Іван Васильович

Зміст

1. Опис навчальної дисципліни.....	4
2. Очікувані результати навчання.....	5
3. Програма навчальної дисципліни.....	7
4. Обсяг і структура навчальної дисципліни.....	11
5. Теми лекційних і практичних занять.....	12
5.1. Теми лекційних занять.....	12
5.2. Теми практичних занять.....	13
6. Форми педагогічного контролю, засоби та критерії оцінювання результатів навчання	15
7. Інформаційне забезпечення навчальної дисципліни.....	17

1. Опис навчальної дисципліни

Робоча програма навчальної дисципліни «Європейський Союз в міжнародних відносинах» розроблена відповідно до освітньо-професійної програми «Міжнародне право» підготовки бакалаврів спеціальності 293 «Міжнародне право» галузі знань 29 «Міжнародні відносини».

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень освіти	Дидактична структура навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 5,0	Галузь знань – 29 «Міжнародні відносини» Спеціальність – 293 «Міжнародне право» Спеціалізація – «Міжнародне право» Рівень освіти – перший (бакалаврський)	За вибором студента	За вибором студента
Модулів – 3		Рік підготовки: 3-4-й	Рік підготовки: 3-4-й
		семестр	семестр
Загальна кількість годин - 150		5-8	5-8
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2-6, самостійної роботи студента – 4-5.		Лекції	Лекції
		32 год.	4 год.
		Практичні заняття	Практичні заняття
		32 год.	8 год.
		Самостійна робота	Самостійна робота
		86 год.	138 год.
	Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (іспит)	Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (іспит)	

Мета навчальної дисципліни – формування системи наукових поглядів з теоретико-правових і історичних засад розвитку і функціонування Європейського Союзу як суб'єкта міжнародних відносин, його зв'язків з іншими суб'єктами, способів реалізації міжнародної правосуб'єктності, нормативно-правової основи таких відносин та судової практики вирішення спорів, що виникають у цій сфері.

Завдання:

- Поглиблення усвідомлення специфіки правосуб'єктності Європейського Союзу порівняно з іншими суб'єктами міжнародного права;
- набуття умінь з орієнтування в основних міжнародно-правових актах щодо реалізації Європейським Союзом власної міжнародної правосуб'єктності;
- опанування основних повноважень Європейського Союзу у сфері зовнішніх відносин відповідно до Установчих договорів;
- формування системи теоретичних знань щодо місця і ролі комерційно-торгової політики в зовнішній політиці Європейського Союзу;
- оволодіння теоретичними знаннями щодо членства в міжнародних організаціях;

- розвиток системи знань з спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу;
 - опанування специфіки впливу міжнародного права на зовнішню політику Європейського Союзу.
 - *Пререквізити*: «Міжнародне публічне право», «Право Європейського Союзу».
 - *Кореквізити*: «Універсальні та регіональні системи захисту прав людини», «Історія європейської інтеграції», «Основи геополітики».
 - *Постреквізити*: «Правове регулювання відносин України з Європейським Союзом».
- Мова навчання** – українська.

2. Очікувані результати навчання

У результаті засвоєння навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен демонструвати такі результати навчання:

1. ОРН-1: розуміти основні принципи організації, фінансування та соціально-економічної ефективності політики Європейського Союзу;
2. ОРН-2: пояснити правову природу Європейського Союзу як унікального інтеграційного об'єднання у системі міжнародних відносин через засвоєння історичних особливостей та засад функціонування ЄС; процесу розширення членства ЄС у Центральній та Східній Європі, внутрішніх змін, пов'язаних з євроінтеграційними процесами;
3. ОРН-3: знати сутності, значення та особливостей ідей та концепцій Єдиної Європи; причин та рушійних сил євроінтеграційних процесів 50-60-х рр. ХХ ст.; основних подій перехідного етапу євроінтеграції в 60-70-х рр. ХХ ст.; передумов, причин і наслідків першого розширення ЄС; впливу світової економічної кризи на розвиток Європейського Співтовариства; причин та наслідків активізації євроінтеграційних процесів в 90-х рр. ХХ ст.; місця і ролі ЄС на початку ХХІ ст.;
4. ОРН-4: вміти систематизувати федералістські теорії європейського об'єднання; дати характеристику Римським договорам, з'ясувати роль і місце Ради Європи, Європейського об'єднання вугілля і сталі, Європейського товариства атомної енергетики, Європейського економічного співтовариства у євроінтеграційних процесах свого часу;
5. ОРН-5: систематизувати основні положення Маастрихтського, Амстердамського договорів та Єдиного європейського акту; аналізувати причини провалу запровадження Конституції ЄС;
6. ОРН-6: проаналізувати зміст та нормативне регулювання постійного структурного співробітництва у сфері безпеки і оборони Європейського Союзу (PESCO);
7. ОРН-7: визначати поділ повноважень у галузі безпеки та оборони між ЄС та НАТО;

8. ОРН-8: систематизувати інструментарій та методи забезпечення прав людини у зовнішній політиці Європейського Союзу;
9. ОРН-9: надати характеристику «Регіонального підходу для Балкан», «Східного виміру»; з'ясувати тлумачення, концепти і теоретичні пояснення європеїзації, вплив ЄС на країни-кандидати, в тому числі на Україну;
- 10.ОРН-10: знати особливості формування і розвитку договірно-правових і політичних засад співробітництва ЄС та окремих країн/регіонів світу.
- 11.ОРН-11: знати особливості формування договірно-правових і політичних засад співробітництва України і ЄС.

Навчальна дисципліна забезпечує формування студентами загальних і спеціальних компетентностей та набуття результатів навчання, визначених освітньо-професійною програмою «Міжнародне право», а саме:

Загальних компетентностей:

- ЗК - 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.
 ЗК - 7. Навички використання інформаційних технологій і баз даних.

Спеціальних компетентностей:

- СК - 3. Знання і розуміння процесів впливу міжнародного права на функціонування міжнародного співтовариства, взаємодії норм міжнародного права з іншими нормативними міжнародними системами.
 СК - 8. Здатність тлумачити міжнародно-правові звичаї, міжнародні договори, односторонні міжнародно-правові акти держав, резолюції міжнародних міжурядових організацій та міжнародних міжурядових конференцій.
 СК - 9. Здатність виявляти проблеми і працювати в основних сферах взаємодії міжнародного і національного права.
 СК - 13. Знання і розуміння історії, природи та правового статусу Європейського Союзу.
 СК - 14. Розуміння джерел права Європейського Союзу та знання ключових рішень Суду справедливості Європейського Союзу.
 СК - 17. Здатність визначати механізми міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю.
 СК - 18. Здатність здійснювати аналіз механізмів підтримання міжнародного миру і безпеки на універсальному і регіональному рівнях.
 СК - 19. Здатність виявляти особливості міжнародно-правового регулювання економічних відносин.
 СК - 20. Знання дипломатичного і консульського права, спеціальних місій, права зовнішніх зносин міжнародних організацій та практики правозастосування.
 СК - 23. Здатність надавати юридичні висновки й консультації з питань міжнародного права, розробляти міжнародно-правову позицію в інтересах держави.

Програмних результатів навчання:

ПРН - 4. Демонструвати знання джерел міжнародного права як результату процесу міжнародної правотворчості.

ПРН - 16. Аналізувати правову систему Європейського Союзу та практику Суду справедливості Європейського Союзу.

ПРН - 17. Інтерпретувати механізми міжнародно-правового співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами, у тому числі з Україною.

ПРН - 19. Аналізувати й оцінювати обставини справи, кваліфікувати правовідносини.

ПРН - 21. Визначати межі правосуб'єктності юридичних і фізичних осіб, об'єднань, громадських організацій у конкретних правовідносинах.

ПРН – 23. Демонструвати здатність до праці в міжнародно-правовому контексті.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Тема 1. Правосуб'єктність Європейського Союзу

Політична природа Європейського Союзу. Джерела політичної влади в Європейському Союзі. Правова природа Європейського союзу.

Європейський Союз як міжнародна організація. Правосуб'єктність Європейського Союзу в міжнародних відносинах. Способи реалізації міжнародної правосуб'єктності Європейського Союзу відповідно до норм ДЄС.

Європейський союз та міжнародні організації. Проект конституції ЄС.

Правова природа та юридична сила Установчих договорів (Founding treaties) та міжнародних угод (agreements), що укладаються ЄС. Процедура укладання міжнародних угод ЄС: переговори, укладання та підписання, імплементація і внесення змін. Призупинення та вихід з міжнародних угод.

Тема 2. Компетенція Європейського Союзу у сфері торгівельно-комерційної політики.

Спільна торговельна політика Європейського Союзу. Комерційно-торгівельні відносини Європейського Союзу з третіми країнами.

Роль Європейського Союзу в міжнародних економічних відносинах. Внутрішній ринок Європейського Союзу та зовнішня торгівля. Торгівля та навколишнє середовище в ЄС.

Свобода переміщення товарів, капіталів, послуг та робітників в ЄС. Торгівля та інтелектуальна власність в ЄС.

Еволюція торговельної політики Європейського Союзу на сучасному етапі.

Тема 3. Політика сприяння розвитку Європейського Союзу.

Цілі, принципи, інструменти політики сприяння розвитку ЄС. Ефективність політики сприяння розвитку. Співвідношення цінностей ЄС та

інтересів в політиці сприяння розвитку.

Основні елементи комплексного підходу ЄС в політиці сприяння розвитку. Національні та загальноєвропейські засоби сприяння розвитку. Стан політики сприяння розвитку в сучасних умовах

Тема 4. Європейський Союз як громадянська та нормативна сила

Особливості концепції громадянської сили. Принцип обумовленості. Ціннісна зовнішня політика ЄС.

Особливості концепції нормативної сили. Ознаки нормативної сили. Ресурси ЄС як нормативної сили. «Експорт» законодавства як елемент зовнішньої політики ЄС. Інструменти нормативної сили ЄС. Межі нормативної сили ЄС.

Тема 5. Судова практика та міжнародні угоди ЄС

Преюдиціальні запити щодо надання роз'яснення. Преюдиціальні провадження з питань інтерпретації.

Перші кроки розвитку концепції змішаних угод. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності Судова практика щодо Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS).

Підстави зобов'язань за угодою. Позадоговірна відповідальність. Методи інтерпретації. Рання судова практика. Судова практика 90-их років. Єдиний Європейський Акт. Сучасна судова практика.

Модуль 2. Спільна зовнішня політика та безпекова політика. Політика у сфері прав людини.

Тема 6. Інституційна основа зовнішньої політики Європейського Союзу.

Концепція «трьох опор» як основа зовнішньої політики ЄС до Лісабонського договору.

Реформи спільної зовнішньої безпекової політики (CFSP) / спільної політики безпеки і оборони (CSDP) за Лісабонським договором. Структурні проблеми CFSP/CSDP: брак єдності, брак послідовності, брак координації.

Організація Європейської зовнішньополітичної служби. Функції Європейської зовнішньополітичної служби. Інституційне закріплення конкуренції/розподілу обов'язків Європейської зовнішньополітичної служби та Європейської комісії.

Тема 7. Спільна зовнішня політика та безпекова політика.

Європейське політичне співробітництво у 1970-1980 роках.

Створення CFSP: цілі, механізми, практика реалізації. CSDP: цілі, розвиток оперативного потенціалу. Еволюція організаційної структури CFSP/CSDP. Стратегічні документи CFSP/CSDP. Міжурядовий характер CFSP/CSDP. Ефективність миротворчих операцій ЄС. Стратегія Хав'єра Солани. Стратегія Фредеріки Могеріні.

Інституції ЄС у спільній зовнішній та безпековій політиці ЄС.

Цілі та причини створення Постійного структурного співробітництва з питань безпеки і оборони (PESCO). Основні напрямки співробітництва держав-членів ЄС в межах PESCO.

Тема 8. Спільна торгівельно-комерційна політика.

Принципи однорідності, асиміляції та недискримінації.

Інструменти торгівельної політики. Спільний митний тариф (ССТ) Європейського Союзу. Застосування ССТ. Тарифи спільної системи преференцій ЄС. Загальні правила імпорту. Антидемпінгові та антисубсидійні заходи. Інструменти торгівельних бар'єрів. Політика експорту в ЄС.

Банани в контексті засобів комерційної політики. Правовий режим імпорту бананів. Виклик щодо регулювання правового статусу бананів (banana regulation challenge) перед Судом Європейського Союзу.

Виклики в контексті Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) та Світової організації торгівлі (ВТО). Вплив права ГАТТ та ВТО на подальшу судову практику Суду Європейського Союзу.

Тема 9. Права людини в міжнародних відносинах Європейського Союзу.

Визначення та розвиток політики захисту прав людини в міжнародних відносинах ЄС. Питання щодо достатності/браку повноважень. Інструменти захисту прав людини. Походження та типологія положень про права людини. Застосування положень про права людини.

Судова практика в національних судових системах країн-членів ЄС – тимчасовий захист та права людини.

Тема 10. Вплив міжнародного права на політику Європейського Союзу в міжнародних відносинах.

Пряма дія міжнародного права. Юридична обов'язковість як ознака міжнародних угод. Транспозиція та імплементація. Юридичне застосування – пряма та непряма дія. Підстави для визнання/заперечення прямої дії.

Відмінність між структурою та природою угоди та пряма дія специфічних положень.

Судова практика у справах щодо угод про співробітництво, вільну торгівлю та асоціацію. Вплив права ГАТТ та ВТО. Інші багатосторонні угоди.

Принцип послідовного тлумачення. Принцип імплементації.

Справа “Opel Austria GmbH v Council of the European Union”. Запит щодо преюдиціального висновку у справі “A. Racke GmbH & Co. v Hauptzollamt Mainz”.

Модуль 3. Відносини Європейського Союзу з окремими державами/регіонами світу.

Тема 11. Відносини Європейського Союзу і США.

Нормативно-правова та інституційна основа трансатлантичного співробітництва. Розвиток відносин ЄС-США у 1990-их роках. Напрями розвитку співробітництва ЄС та США в 2000-2010-их роках. НАТО та спільна зовнішня і безпекова політика ЄС.

Економічні відносини між ЄС та США: інвестиційні зв'язки, торгові війни, конкуренція між євро та долларом.

Інструменти лібералізації торгівлі за концепцією Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства (ТТІР).

Специфіка трансатлантичного співробітництва в сучасних умовах («фактор Трампа», “America first”).

Тема 12. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Азії.

Концепція інтеррегіоналізму. Відносини ЄС та Асоціації держав Південно-Східної Азії. Основні напрями взаємодії ЄС та АСЕАН. Форум «Азія-Європа» як формат багатостороннього співробітництва.

Інтереси ЄС в південно-азійському регіоні: економіка, права людини, безпекові аспекти.

Відносини між ЄС та країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Перспективи розвитку торговельно-економічного співробітництва ЄС та країн АТР.

Економічні взаємовідносини ЄС з Китаєм. Стратегічний діалог ЄС – КНР. Існуючі проблеми у політичному діалозі ЄС та КНР. Специфіка статусу ринкової економіки КНР. Складнощі формування єдиної позиції ЄС відносно Китаю.

Тема 13. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону (країни АКТ) та в Середземномор'ї.

Історія відносин ЄС та країн АКТу: від Ломейських конвенцій до Котонуської угоди. Політичний діалог, засоби стимулювання регіональної інтеграції, сприяння розвитку у відносинах ЄС та країн АКТу. Цілі ЄС у відносинах з країнами АКТу. Сутність реформи торгового режиму між ЄС та країнами АКТу.

Економічні та політичні інтереси ЄС у Середземномор'ї. Барселонський процес. Угоди про асоціацію, програма “MEDA”. Арабська весна та реакція ЄС. Сучасна політика ЄС в регіоні в контексті міграційної кризи.

Тема 14. Міжнародні відносини Європейського Союзу в контексті східного розширення.

Підготовча стадія східноєвропейського розширення ЄС. Причини та особливості п'ятого розширення ЄС. Виклики, перед державами-кандидатами на вступ до ЄС під час п'ятого розширення.

Програма “PHARE”. Європейські угоди, специфіка переговорного процесу. Трансформація ЄС як наслідок східноєвропейського розширення. Сучасна стратегія східного розширення ЄС: Балкани, Туреччина.

Співвідношення розширення ЄС та поглиблення

внутрішньоєвропейської інтеграції.

Тема 15. Відносини Європейського Союзу та України.

Взаємовідносини України із ЄС до 2004 р., вектор їх направленості. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» 2004 р.: загальна характеристика. Ступінь виконання Україною вимог, які висуваються до держав-кандидатів на вступ до ЄС. Щорічні саміти «Україна-ЄС», їх юридичні наслідки.

Участь України у програмі ЄС «Європейська політика сусідства»: мета, цілі. Двосторонній план дій Україна-ЄС. Участь України в ініціативі ЄС «Східне партнерство»: природа, цілі, формати діалогів.

Співробітництво України та ЄС у галузі транспорту. Спільний авіаційний простір між Україною та ЄС.

Співробітництво України та ЄС в сфері екології: зв'язки із Європейським екологічним агентством. Створення Регіонального екологічного центру України.

Угода про асоціацію України з ЄС 2014 р.: історичні передумови. Адаптація законодавства України до *acquis* ЄС відповідно до Угоди про асоціацію. Механізми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Особливості застосування адаптованих норм права ЄС у національному правопорядку України.

4. Обсяг і структура навчальної дисципліни

Тема навчальної дисципліни	Обсяг у годинах							
	Денна форма				Заочна форма			
	Усього	У тому числі			Усього	У тому числі		
Л		ПЗ	СР С	Л		ПЗ	СР С	
Модуль 1. Європейський Союз як суб'єкт міжнародних відносин.								
1. Правосуб'єктність Європейського Союзу.	10	2	2	6	12	2	2	8
2. Компетенція Європейського Союзу у сфері торгівельно-комерційної політики.	8	2	2	4	8			8
3. Політика сприяння розвитку Європейського Союзу.	8	2	2	4	8			8
4. Європейський Союз як громадянська та нормативна сила.	8	2	2	4	8			8
5. Судова практика та міжнародні угоди ЄС.	8	2	2	4	10			10
<i>Разом</i>	42	10	10	22	46	2	2	42
Модуль 2. Спільна зовнішня політика та безпекова політика. Політика у сфері прав людини.								
6. Інституційна основа зовнішньої політики Європейського Союзу.	12	2	2	8	12			12
7. Спільна зовнішня та безпекова політика.	10	2	2	6	12			12

8. Спільна торгівельно-комерційна політика.	10	2	2	6	10			10
9. Права людини в міжнародних відносинах Європейського Союзу.	10	2	2	6	12		2	10
10. Вплив міжнародного права на політику Європейського Союзу в міжнародних відносинах.	10	2	2	6	12			12
<i>Разом</i>	<i>52</i>	<i>10</i>	<i>10</i>	<i>32</i>	<i>58</i>		<i>2</i>	<i>56</i>
Модуль 3. Відносини Європейського Союзу з окремими державами/регіонами світу.								
11. Відносини Європейського Союзу і США.	10	2	2	6	10		2	8
12. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Азії.	8	2	2	4	8			8
13. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону (країни АКТ) та в Середземномор'ї.	16	4	4	8	8			8
14. Міжнародні відносини Європейського Союзу в контексті східного розширення.	12	2	2	8	8			8
15. Відносини Європейського Союзу та України.	10	2	2	6	12	2	2	8
<i>Разом</i>	<i>56</i>	<i>12</i>	<i>12</i>	<i>32</i>	<i>46</i>	<i>2</i>	<i>4</i>	<i>40</i>
Усього годин / кредитів ECTS	150/ 5,0	32	32	86	150 /5,0	4	8	138

5. Темі лекційних і практичних занять.

5.1. Темі лекційних занять

Темі навчальної дисципліни	Темі лекцій	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
Модуль 1. Європейський Союз як суб'єкт міжнародних відносин.			
1. Правосуб'єктність Європейського Союзу.	1. Правосуб'єктність Європейського Союзу.	2	2
2. Компетенція Європейського Союзу у сфері торгівельно-комерційної політики.	2. Компетенція Європейського Союзу у сфері торгівельно-комерційної політики.	2	
3. Політика сприяння розвитку Європейського Союзу.	3. Політика сприяння розвитку Європейського Союзу.	2	
4. Європейський Союз як громадянська та нормативна сила.	4. Європейський Союз як громадянська та нормативна сила.	2	

5. Судова практика та міжнародні угоди ЄС.	5. Судова практика та міжнародні угоди ЄС.	2	
Модуль 2. Спільна зовнішня політика та безпекова політика. Політика у сфері прав людини.			
6. Інституційна основа зовнішньої політики Європейського Союзу.	6. Інституційна основа зовнішньої політики Європейського Союзу.	2	
7. Спільна зовнішня та безпекова політика.	7. Спільна зовнішня та безпекова політика.	2	
8. Спільна торгівельно-комерційна політика.	8. Спільна торгівельно-комерційна політика.	2	
9. Права людини в міжнародних відносинах Європейського Союзу.	9. Права людини в міжнародних відносинах Європейського Союзу.	2	
10. Вплив міжнародного права на політику Європейського Союзу в міжнародних відносинах.	10. Вплив міжнародного права на політику Європейського Союзу в міжнародних відносинах.	2	
Модуль 3. Відносини Європейського Союзу з окремими державами/регіонами світу.			
11. Відносини Європейського Союзу і США.	11. Відносини Європейського Союзу і США.	2	
12. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Азії.	12. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Азії.	2	
13. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону (країни АКТ) та в Середземномор'ї.	13. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону (країни АКТ) та в Середземномор'ї.	4	
14. Міжнародні відносини Європейського Союзу в контексті східного розширення.	14. Міжнародні відносини Європейського Союзу в контексті східного розширення.	2	
15. Відносини Європейського Союзу та України.	15. Відносини Європейського Союзу та України.	2	2
<i>Усього</i>		32	4

5.2. Теми практичних занять

Теми навчальної дисципліни	Теми практичних занять	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма

Модуль 1. Європейський Союз як суб'єкт міжнародних відносин.			
1. Правосуб'єктність Європейського Союзу.	1. Правосуб'єктність Європейського Союзу.	2	2
2. Компетенція Європейського Союзу у сфері торгівельно-комерційної політики.	2. Компетенція Європейського Союзу у сфері торгівельно-комерційної політики.	2	
3. Політика сприяння розвитку Європейського Союзу.	3. Політика сприяння розвитку Європейського Союзу.	2	
4. Європейський Союз як громадянська та нормативна сила.	4. Європейський Союз як громадянська та нормативна сила.	2	
5. Судова практика та міжнародні угоди ЄС.	5. Судова практика та міжнародні угоди ЄС.	2	
Модуль 2. Спільна зовнішня політика та безпекова політика. Політика у сфері прав людини.			
6. Інституційна основа зовнішньої політики Європейського Союзу.	6. Інституційна основа зовнішньої політики Європейського Союзу.	2	2
7. Спільна зовнішня та безпекова політика.	7. Спільна зовнішня та безпекова політика.	2	
8. Спільна торгівельно-комерційна політика.	8. Спільна торгівельно-комерційна політика.	2	
9. Права людини в міжнародних відносинах Європейського Союзу.	9. Права людини в міжнародних відносинах Європейського Союзу.	2	
10. Вплив міжнародного права на політику Європейського Союзу в міжнародних відносинах.	10. Вплив міжнародного права на політику Європейського Союзу в міжнародних відносинах.	2	
	Колоквіум	2	
Модуль 3. Відносини Європейського Союзу з окремими державами/регіонами світу.			
11. Відносини Європейського Союзу і США.	11. Відносини Європейського Союзу і США.	2	2
12. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Азії.	12. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Азії.	2	

13. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону (країни АКТ) та в Середземномор'ї.	13. Зовнішня політика Європейського Союзу з країнами Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону (країни АКТ) та в Середземномор'ї.	2	
14. Міжнародні відносини Європейського Союзу в контексті східного розширення.	14. Міжнародні відносини Європейського Союзу в контексті східного розширення.	2	
15. Відносини Європейського Союзу та України.	15. Відносини Європейського Союзу та України.	2	2
<i>Усього</i>		32	8

6. *Форми педагогічного контролю, засоби та критерії оцінювання результатів навчання*

Оцінювання результатів засвоєння навчальної дисципліни «Європейський Союз в міжнародних відносинах» передбачає проведення поточного та підсумкового контролю і здійснюється на основі накопичувальної бально-рейтингової системи.

Поточний контроль знань студентів включає:

– контроль якості засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни на практичних заняттях із застосуванням таких *засобів*: усне, письмове або експрес-опитування, виконання тестових завдань, розв'язання практичних завдань або задач, підготовка і захист реферату за ініціативи студента, ессе, контрольна робота.

У ході практичного заняття студент може отримати максимальну оцінку 3,5 бали. За результатами практичних занять із кожного з трьох модулів розраховується загальна кількість набраних балів (максимально – 17,5 балів за один модуль), що включається до підсумкової оцінки знань;

Протягом семестру студенти виконують завдання для *самостійної роботи* (підготовка усної доповіді, презентації, есе, реферату, тез доповідей, наукової статті тощо). Максимальна кількість балів за самостійну роботу – 7,5 балів.

Формою підсумкового контролю знань студентів з дисципліни є іспит, максимальна оцінка за який складає 40 балів. Мінімальна оцінка результатів поточного контролю та самостійної роботи, за якої студент отримує допуск до іспиту, становить 35 балів.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни «Європейський Союз в міжнародних відносинах» виставляється в залікову книжку відповідно до такої шкали:

Поточний контроль	Самостійна робота студентів	Підсумковий контроль	Підсумкова оцінка знань
Практичні заняття		Іспит	

Модуль № 1	Модуль № 2	Модуль № 3			
мах 10	мах 10	мах 10	мах 10	мах 60	мах 100

Критерії оцінювання з дисципліни «Європейський Союз в міжнародних відносинах»:

Вид контролю	Кількість балів	Критерії (за кожною з оцінок)
Поточний контроль на практичному занятті (за модуль)	Мах 2	Відмінне засвоєння навчального матеріалу з теми, можливі окремі несуттєві недоліки.
	1,5	Добре засвоєння матеріалу з теми, але є окремі помилки.
	1	Задовільний рівень засвоєння матеріалу, значна кількість помилок.
	0,5	Мінімальні результати, достатні для отримання позитивної оцінки.
	Мін 0	Незадовільний рівень засвоєння матеріалу.
Оцінка самостійної роботи студента	Мах 10	Глибоке знання проблем, пов'язаних із темою дослідження, вільне володіння матеріалом, вміння самостійно й творчо мислити, знаходити, узагальнювати, аналізувати матеріал, робити самостійні теоретичні та практичні висновки.
	8	В роботі розкрито основні положення теми, але є деякі неточності у викладанні матеріалу, теоретичні поняття недостатньо підкріплено фактичними даними.
	6	Основні положення теми розкрито, але деякі питання висвітлено неповно. Студент добре володіє матеріалом, але відсутня творчість та самостійність у дослідженні.
	4	Основні теоретичні питання висвітлено поверхнево, немає висновків або висновки не мають самостійного характеру; студент слабо володіє матеріалом.
	2	Основні положення теми висвітлено поверхнево, теоретичні положення не підкріплені фактичним матеріалом; немає висновків; студент слабо володіє матеріалом роботи.
	Мін 0	Основні положення теми висвітлено поверхнево, з великою кількістю помилок; немає висновків; студент не володіє матеріалом роботи.
Іспит	Мах 60	<ol style="list-style-type: none"> 1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, у тому числі орієнтація в основних наукових доктринах та концепціях дисципліни. 2. Засвоєння основної та додаткової літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни та використання отриманих знань у практичній роботі.
	55	<ol style="list-style-type: none"> 1. Повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Засвоєння основної літератури та знайомство з додатковою літературою, рекомендованою кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з

		дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
50		1. Достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, за відсутності у відповіді суттєвих неточностей. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
45		1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Помилки та суттєві неточності у відповіді на іспиті за наявності знань для їх самостійного усунення або за допомогою викладача.
40		1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Ознайомлення з основною літературою, рекомендованою кафедрою. 3. Помилки у відповіді на іспиті за наявності знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою викладача.
35		1. Прогалини в знаннях з певних частин основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Наявність помилок у відповіді на іспиті.
Min 0		1. Відсутність знань значної частини основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без проходження повторного курсу з цієї дисципліни.

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100- бальною шкалою, що використовується в НЮУ
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати	2	

	перед тим, як перекладати		35 – 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов’язковий повторний курс		0 – 34

7. Інформаційне забезпечення навчальної дисципліни

7.1. Нормативно-правові акти.

1. A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy. 12.12.2003.
2. Bandar Seri Begawan Plan of Action to Strengthen the ASEAN – EU Enhanced Partnership (2013-2017)
3. Communication from the Commission - A Strong European Neighbourhood Policy. COM/2007/0774 final
4. Communication from the Commission on the consolidation of EU Africa relations. COM(2010) 634 final, Brussels, 10.11.2010
5. Communication from the Commission. Barcelona Process: Union for the Mediterranean. COM(2008) 319 (Final) Brussels, 20/05/08
6. Communication from the Commission. Eastern Partnership COM(2008) 823 final. Brussels, 3.12.2008
7. Framework for advancing transatlantic economic integration between the European Union and the United States of America. 2007
8. Joint Communication. A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean. COM(2011) 200 final. Brussels, 8.3.2011
9. Joint Communication. Delivering on a new European Neighbourhood Policy. JOIN(2012) 14 final
10. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Brussels, 24 November 2017)
11. Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean. Paris, 13 July 200
12. Report on the Implementation of the European Security Strategy «Providing Security in a Changing World», Brussels, 11 December 2008
13. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy. June 2016
14. The Africa-EU Strategic Partnership. A Joint Africa-EU Strategy, 2007.
15. The EU and ASEAN: A partnership with a strategic purpose. Joint communication to the European Parliament and the Council. JOIN(2015) 22. Brussels, 18.5.2015.
16. The New Transatlantic Agenda. 1995
17. Transatlantic Economic Partnership 1998
18. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з другої сторони, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017. № 1106. Офіційний вісник України. 2018. № 24. Ст. 852.
19. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004. Відомості Верховної Ради

- України. 2004. № 15. Ст. 1028.
20. Про основні засади внутрішньої і зовнішньої політики України: Закон України від 01.07.2010. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 1452.
 21. Про основні засади внутрішньої і зовнішньої політики України: Закон України від 01.07.2010. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 1452.
 22. Про Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.10.2017. № 759. Офіційний вісник України. 2017. № 84. Ст. 2565.
 23. Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС 2017/1566 про запровадження тимчасових автономних торговельних заходів для України, що передбачені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, від 13.09.2017. Офіційний вісник. L 254, 30.9.2017. С. 1–10.
 24. Рекомендації для Українських органів державного управління щодо наближення до права ЄС. Київ , 2018. URL: https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/legal_approximation_guidelines_ukr_new.pdf.
 25. Рішення Суду ЄС C-12/86 у справі Demirel від 30.09.1987. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61986CJ0012>.
 26. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з другої сторони, 2014. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Ст. 212.

7.2. Основна література

1. Behr Hartmut The European Union in the Legacies of Imperial Rule? EU Accession Politics Viewed from a Historical Comparative Perspective. *European Journal of International Relations*, Vol. 13, No 2, 2007, p. 239–262
2. Bendiek A. European realism in the EU's Common Foreign and Security Policy. // *EU External Relations Law and Policy in the Post-Lisbon Era*. Ed. by Cardwel P.J. Springer 2012, p. 35-58
3. Biscop Sven & Coelmont Jo A Strategy for CSDP. Europe's Ambitions as a Global Security Provider. *Egmont Paper* 37, October 2010
4. Elgström Ole Outsiders' Perceptions of the European Union in International Trade Negotiations. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 45, Number 4, 2007, pp. 949–967.
5. Emerson M. and all Upgrading the EU's Role as Global Actor. Institutions, Law and the Restructuring of European Diplomacy. CEPS, 2011, p. 21-64
6. European Commission. International cooperation and development. 2014
7. Godement François & Vasselier Abigaël China at the gates: a new power audit of EU-China relations. ECFR, December 2017
8. Hadfield A. Janus Advances? An Analysis of EC Development Policy and the 2005

- Amended Cotonou Partnership Agreement. *European Foreign Affairs Review*, Vol. 12, 2007, pp. 39–66
9. Hettne Bjorn, Soderbaum Fredrik. Civilian Power or Soft Imperialism? The EU as a Global Actor and the Role of Interregionalism. *European Foreign Affairs Review*, Vol. 10, Issue 4, Winter 2005, p. 535-552
 10. Hill C., Smith M. *International Relations and the European Union*. – Oxford: Oxford University Press, 2011
 11. Kleiman D. EU preferential trade agreements: commerce, foreign policy and development aspects. European University Institute, 2013
 12. Manners Ian The Concept of Normative Power in World Politics. *DIIS BRIEF*, May 2009
 13. Men J., Balducci G. (eds.) Prospects and Challenges for EU-China Relations in the 21st Century: the Partnership and Cooperation Agreement. College of Europe Studies, No. 12. Brussels: Peter Lang, 2010
 14. MUÑOZ GÁLVEZ Elena European Development Aid: How to Be More Effective Without Spending More? Notre Europe. Policy Paper 57. 201
 15. Normative Power Europe. Empirical and Theoretical Perspectives. Ed. by Whitman R.C. Palgrave Macmillan, 2011.
 16. Reiterer Michael Interregionalism as a New Diplomatic Tool: The EU and East Asia // *European Foreign Affairs Review*, Vol. 11, 2006, pp. 223–243
 17. Roy S., Cooper D., Murphy B. (eds.) *Transatlantic Relations and Modern Diplomacy: An Interdisciplinary Examination*. L.: Routledge, 2013.
 18. Rüländ J. Interregionalism and the Crisis of Multilateralism: How to Keep the Asia-Europe Meeting (ASEM) Relevant. *European Foreign Affairs Review*, Vol. 11, 2006, pp. 45–62
 19. Salmon Trevor The European Security and Defence Policy: Built on Rock or Sand. *European Foreign Affairs Review*, Vol. 10, Issue 4, Winter 2005, p. 359-379
 20. Schimmelfennig Frank & Scholtz Hanno Legacies and Leverage: EU Political Conditionality and Democracy Promotion in Historical Perspective // *Europe-Asia Studies*, Vol. 62, No. 3, 2010, p. 443-460
 21. Schimmelfennig Frank and Scholtz Hanno EU Democracy Promotion in the European Neighbourhood. Political Conditionality, Economic Development and Transnational Exchange. *European Union Politics*, Vol. 9, No 2, 2009, p. 187–215.
 22. Schlumberger Oliver The Ties that do not Bind: The Union for the Mediterranean and the Future of Euro-Arab Relations // *Mediterranean Politics*, Vol. 16, No. 1, 2011, p. 135-15
 23. Shada Islam ASEM: Still relevant after all these years? An Agenda for Asia-Europe Relations in the 21st Century // Policy Briefing of Friends of Europe on 27 September 2012
 24. Shapiro Jeremy & Pardijs Dina The transatlantic meaning of Donald Trump: a US-EU power audit. ECFR, 2017
 25. Shapiro Jeremy and Witney Nick Towards a Post-American Europe: A Power Audit of EU-US Relations. ECFR, November 2009.
 26. The EU and the world: players and policies post-Lisbon. A handbook. Ed. by Missiroli

- А.
EUISS, 2016.
27. Vasconcelos A. de, Zaborobski M (eds) *European Perspectives on the New American Foreign Policy Agenda: the EU and the World in 2009*. Paris, EUISS, 2009.
 28. Young Alasdair R. *The Rise (and Fall?) of the EU's Performance in the Multilateral Trading System // Journal of European Integration, Vol. 33, No. 6, 2011, p. 715-729*
 29. Барбе Э. Отношения между странами Европы и Средиземноморья: жизненный вызов / Э. Барбе, Э. Солер-и-Леча // *Европа. Журнал польского института международных дел.* – Т. 4. – 2004. № 2 (11). – С. 7-23
 30. Буроменский М. В., Хорольский Р. Б. *Защита прав человека в Европейском Союзе / М. В. Буроменский, Р. Б. Хорольский // Проблемы законності.* – Х.: Нац. юрид. акад. України, 1998. – Вип. 36. – С. 84-90.
 31. Вайденфельд В. *Европа от А до Я. Справочник европейской интеграции // В. Вайденфельд, В. Вессельс.* – Рига, 2002. – 544 с.
 32. *Европейская интеграция : современное состояние и перспективы.* - Минск, 2001. – 336 с
 33. Медведев Л.А. *История Западноевропейской интеграции (40-90 годы XX века) : Создание Европейского Союза, 80-90 годы / Л.А. Медведев, А.А. Синдеев.* – Тверь, 1999. – 102 с
 34. Муравйов В.І. *Асоціація як перший крок до інтеграції // Актуальні проблеми міжнародних відносин.* – 2009. – Вип. 86, ч. 1. – С.85-96.
 35. Носов М.Г. *Глобальные аспекты трансатлантических отношений / М.Г. Носов // Современная Европа.* – 2004. - № 2.
 36. Носов М.Г. *Евросоюз и Центральная Азия / М.Г. Носов // Современная Европа.* – 2006. - № 4.
 37. *Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник / [Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.] ; за заг. ред. І. В. Яковюка.* – Харків : Право, 2019. – 360 с.
 38. Рабінович С. П. *Гармонізація права України з правом Євросоюзу у контексті проблеми балансування пріоритетів національної правової політики / С. П. Рабінович // Приватне право і підприємництво.* – 2009. – Вип. 8. – С. 152-155.
 39. *Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р. // Офіційний вісник України.* – 2006. – № 24. – Ст. 1794.
 40. Якименко Х. *Основні підходи щодо розуміння правового статусу Європейського Союзу / Х. Якименко // Вісник Академії правових наук України [Текст].* - Харків: Право, 2008. - № 2. - С .262-272.
 41. Яковюк І. *Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення / І. Яковюк // Вісник Академії правових наук України.* – 2004. – № 3 (38). – С. 114-126.
 42. Яковюк І. *Права людини в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз / І. Яковюк // Вісник Академії правових наук України.* – 2009. – № 1 (56). – С. 55-64.
 43. Яковюк І. *Субсидіарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу / І. Яковюк // Вісник Академії правових наук України.* – 2004. – № 4 (39). – С. 22-30.

7.3 Додаткова література

1. Balfour Rosa Euro-Mediterranean blues. *EPC Commentary*, 08.06.2010.
2. Bicchieri Federica The Union for the Mediterranean, or the Changing Context of EuroMediterranean Relations // *Mediterranean Politics*, Vol. 16, No. 1, 2011, p. 3-19
3. Browning Christopher S. and Joenniemi Pertti Geostrategies of the European Neighbourhood Policy. *European Journal of International Relations*, Vol. 14, No 3, 2008, p. 519–555.
4. Dangerfield Martin Belarus, Moldova and Ukraine: In or Out of European Regional International Society? // *Journal of European Integration*, Vol. 33, No. 2, 2011, p. 215-233
5. Dimitrova Bohdana Remaking Europe's Borders through the European Neighbourhood Policy. *CEPS Working Document*, No. 327, March 2010
6. Four Decades of African, Caribbean and Pacific Relations. / *The European Union and the Third World*. 2008, pp. 25-51.
7. Mbala Firmin The EU and Regional Integration in Central Africa: Promoting InterRegionalism as an Incentive to the Regionalist Scheme? // Lombaerde, Philippe de; Schulz, Michael. (Eds.) *The EU and World Regionalism : The Makability of Regions in the 21st Century*. Ashgate Publishing Ltd. 2010, p. 251-270
8. Renner Stephan & Trauner Florian Creeping EU Membership in Southeast Europe: The Dynamics of EU Rule Transfer to the Western Balkans // *Journal of European Integration*, Vol. 31, No. 4, 2009, p. 449-465
9. Rutazibwa Olivia U. The Problematics of the EU's Ethical (Self)Image in Africa: The EU as an 'Ethical Intervener' and the 2007 Joint Africa–EU Strategy // *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 18, No. 2, 2010, p. 209-228
10. Scheipers Sibylle and Sicurelli Daniela Empowering Africa: normative power in EU–Africa relations. *Journal of European Public Policy*, Vol. 15, No 4, June 2008, p. 607–623.
11. Smith Michael E. and Webber Mark Political Dialogue and Security in the European Neighbourhood: The Virtues and Limits of 'New Partnership Perspectives' *European Foreign Affairs Review*, Vol. 13, 2008, p. 73–95.
12. Анакіна Т. М. Інституційна модель співробітництва України та Європейського Союзу за Угодою про асоціацію. Форум права. 2013. № 3. С. 14–21.
13. Гарет Дейвис. Право внутрішнього ринку Європейського Союзу : учеб. пособие / Зарицкая М. Ю. (пер. с англ.). Київ : Знання – Прес, 2004. 423 с.
14. Гаряча Ю. П. Правові засади внутрішнього ринку Європейського Союзу. Стратегічні пріоритети. 2009. № 1(10). С. 275–279.
15. Муравйов В. І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського

- Союзу з третіми країнами (теорія і практика) : монографія. Київ : Академ-Прес, 2002. 425 с
16. Поглиблення відносин між ЄС та Україною: Що, чому і як? / за ред. М. Емерсона, В. Мовчан. Вид. 2-е. Брюссель (CEPS), Київ (Ін-т економ. дослід. і політ. консультацій), 2018. 288 с.
 17. Право Європейського Союзу : норм. матеріали / упоряд. : І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк. Харків : Право, 2019. 500 с.

7.4. Інтернет-ресурси

1. DG Trade of the European Commission – <http://ec.europa.eu/trade>
2. U.S. mission to the European Union - <https://useu.usmission.gov>
3. АСЕАН – www.aseansec.org
4. АSEM Infoboard – www.aseminfoboard.org
5. African, Caribbean, and Pacific Group of States – <http://www.acp.int/>
6. Africa – EU partnership - www.africa-eu-partnership.org
7. EU enlargement negotiations - https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/node_en

7.5. СЕНМК

Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс кафедри права Європейського Союзу. URL: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=623:kafedra-prava-yevropeiskoho-soiuzu&Itemid=151

7.6. Матеріально-технічне забезпечення навчальної дисципліни

Передплачено доступ до Інформаційно-правових систем ЛІГА:ЗАКОН (Система ГРАНД та Система аналізу судових рішень VERDICTUM).

Доступ можливий у залі правової інформації Навчально-бібліотечного комплексу (вул. Пушкінська 84-А, 3 поверх).